

В статье исследуются проблемные вопросы реализации права граждан Украины на доступ к правосудию по вопросам окружающей среды, а также механизмы имплементации в национальное законодательство и правоприменительную практику положений Орхусской Конвенции о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды, 1998 г.

Ключевые слова: Орхусская конвенция, законодательство Украины в сфере охраны окружающей среды, правоприменительная практика, доступ общественности к правосудию и т.д.

Summary

Grinenko O. Access to justice concerning the environment in the context of legislation of Ukraine and European standards.

The article deals with topical issues of the Ukrainian citizens' rights on access to justice in environmental matters, as well as mechanisms for implementation into national legislation and enforcement of practice of the Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters relating to the environment as of 1998.

Key words: Aarhus Convention, Ukrainian legislation in environmental matters, enforcement practice, public access to justice etc.

УДК 341.96

О. Р. ВАЙЦЕХОВСЬКА, О. В. РУДЕНКО

Оксана Романівна Вайцеховська, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Оксана Валеріївна Руденко, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

Правове регулювання міжнародних приватноправових кредитних зобов'язань є підґрунтям і запорукою функціонування транскордонних господарських відносин. Стан розвитку кредитних правовідносин визначальним чином обумовлює ефективність функціонування економіки, яка базується на ринкових засадах. Поступова розбудова сучасних ринкових механізмів господарювання зумовила динамічний розвиток в Україні ринку фінансових послуг та його кредитної складової. Проте національне законодавство у сфері кредитування містить не тільки прогалини, а й неоднозначне розуміння основоположних понять даного правового інституту. Після втрати чинності постанови НБУ «Про кредитування», в якій було врегульовано більшість питань у сфері кредиту, аналогічного правового акта, який би консолідовано регламентував даний правовий інститут, так і не було прийнято. Натомість норми щодо правового регулювання кредитних відносин розрізнено містяться в Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Законі України «Про банки і банківську діяльність» та багатьох інших актах. Це призвело до безсистемності у правовому регулюванні кредитування.

Ще більше ускладнюється ситуація при наявності іноземного елемента в структурі кредитних відносин. При укладенні та виконанні приватноправових кредитних договорів міжнародного характеру часто виникають колізії, що обумовлені зіткненням двох і більше національних правопорядків. І хоча міжнародним приватним правом напрацьована ціла низка колізійних норм, які вирішують дану проблему, наявність кредитного забезпечення у вигляді рухомого та нерухомого майна в транскордонних кредитних відносинах іноді унеможлиблює застосування класичної колізійної норми.

Однією з тенденцій сучасної світової економіки є наскрізне переплетіння національних господарських комплексів, поглиблення міжнародного поділу праці, збільшення товарообміну між країнами на підставі приватноправових угод. Вказані фактори призводять до збільшення транскордонних комерційних договорів, в тому числі і в кредитній сфері¹. Кредитні відносини, які виходять за межі території однієї держави, набувають міжнародного характеру. Дослідження правової природи поняття «міжнародні приватноправові кредитні відносини» обумовлює доцільність правового аналізу низки його правових характеристик, до основних з яких належать складові елементи його назви – «*приватноправові*», «*міжнародні*» та «*кредитні*».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» *приватноправові* відносини – це відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи². До «*приватноправових*» відносин належать майнові та особисті немайнові відносини, що виникають не тільки між юридичними та фізичними особами. В окремих випадках суб'єктами приватноправових міжнародних відносин можуть виступати держави та міжнародні організації, коли вони вступають у відносини майнового характеру з фізичними чи юридичними особами. Наприклад,

держава може орендувати майно в іншій державі або здійснювати закупівлю товару у іноземної юридичної особи. У сфері кредиту вся сукупність міжнародних кредитних відносин поділяється на міжнародні публічні кредитні відносини, які виникають між державами і міжнародними міжурядовими організаціями, та міжнародні приватноправові кредити, в яких хоча б однією стороною є фізична чи юридична особа³.

Поняття «міжнародний» у переважній більшості випадків вживається в значенні «міждержавний». Так, в назві галузі права «міжнародне публічне право» слово «міжнародне» означає «міждержавне», тобто право, що регулює відносини між державами та іншими суб'єктами публічного права. Проте в назві галузі права «міжнародне приватне право» слово «міжнародне» означає «транскордонне» – вихід правовідносин за межі однієї держави.

Приватні договірні зобов'язання набувають міжнародного характеру, якщо вони пов'язані з двома або більше країнами, тобто ускладнені іноземним елементом. Іноземний елемент в правовідносинах може проявлятися в суб'єкті, об'єкті або юридичному факті. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» іноземний елемент – ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм: 1) хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України; іноземцем; особою без громадянства або іноземною юридичною особою; 2) об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави; 3) юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави⁴. Такої позиції дотримується більшість науковців з міжнародного приватного права⁵. Проте на думку окремих науковців прояви іноземного елементу відрізняються великим різноманіттям і навряд чи можуть становити вичерпний перелік⁶.

О. Белоглавок зазначає, що іноземний елемент може виявлятися у суб'єкті, об'єкті правовідношення, юридично значущій для правовідношення дійсності, а у випадку акцесорного зобов'язання іноземний елемент присутній, якщо основне правовідношення підпорядковується іноземному праву. Водночас він звертає увагу на те, що в окремих випадках іноземний елемент хоч і присутній у відносинах, проте не зважаючи на це, таке правовідношення не може вважатися «правовідношенням за участю іноземного елемента», якщо іноземний елемент не має достатнього ступеню інтенсивності⁷. Так, наприклад, підписання договору поставки у Варшаві між двома юридичними особами, створеними і зареєстрованими в Україні, за яким продавець зобов'язується поставити товари, які він виготовляє в Житомирі, покупцеві у Київ, насправді не є настільки значущим, щоб приводити до набуття таким договором міжнародного характеру (хоча юридичний факт його укладення мав місце за кордоном), оскільки відносини, які виникають в ході виконання такого договору, є суто внутрішніми.

Водночас слід звернути увагу й на те, що у відносинах може і не бути іноземного елемента у розумінні Закону України «Про Міжнародне приватне право», але вони матимуть міжнародний характер. Наприклад, договір, укладений між двома юридичними особами, створеними за правом України, за яким поставка товарів буде здійснюватися з філії продавця, що розташована в іншій державі, передбачає перетин кордону товаром, то зобов'язання, які випливають з такого договору, за своєю суттю носимуть міжнародний характер.

Надання пріоритету місцю розташування юридичної особи порівняно з місцем реєстрації при з'ясуванні наявності іноземного елемента у правовідносинах все частіше знаходить своє відображення як в міжнародних актах, так і доктринальних підходах в правовій літературі. Такий підхід відображено у ст. 1 Конвенції ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» від 1980 р., згідно з якою міжнародного характеру договір набуває в силу різного державного місцезнаходження сторін договору⁸.

У зв'язку із цим цілком слушною є пропозиція І. А. Діковської доповнити ст. 1 (2) Закону України «Про міжнародне приватне право» таким новим положенням: «місце знаходження комерційного підприємства, через яке за умовами договору повинно відбуватися виконання зобов'язань, розташоване на території іноземної держави»⁹. Проте, на наш погляд, дане положення потребує наступного уточнення: «місце знаходження комерційного підприємства, через яке за умовами договору повинно відбуватися виконання зобов'язань на території іноземної держави або перетинання кордону об'єктом договору».

З огляду на вказане під міжнародним приватним договірним зобов'язанням слід розуміти правовідношення з іноземним елементом, що характеризується юридичною рівністю, вільним волевиявленням, майновою самостійністю його учасників, в якому одна особа має право вимагати від іншої особи здійснити виконання: вчинити певну дію або утриматися від її вчинення, а боржник зобов'язаний здійснити на користь кредитора відповідне виконання.

Зі всієї сукупності приватноправових міжнародних відносин виокремити групу кредитних відносин дають змогу додаткові характерні правові ознаки, які притаманні останнім.

Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі¹⁰. Виникнення у відносинах між кредитором і позичальником зустрічних обов'язків та відповідних прав визначають зміст кредитних зобов'язань і обумовлюють юридичну природу кредитних правовідносин. Кредитні відносини є насамперед борговими відносинами, які передбачають обов'язок повернення кредитору еквіваленту суми кредиту. У перекладі з латинської мови *credere* – вірити, передати річ з певністю, що вона буде повернена¹¹.

Поверненість, що властива кредиту, отримує юридичне закріплення у відповідному договорі, який укладають учасники кредитної угоди і яка фіксує згоду сторін, юридично закріплює необхідність повернення тимчасово позиченої вартості¹². Коли в кредитних відносинах зникає обов'язок повернути кредитні

кошти, то кредитні відносини як такі зникають і перетворюються на якісно нові відносини – безповоротне фінансування або інші¹³. Так відбувалось, наприклад, коли рішенням Президента України анулювались борги сільгоспвиробників, вугільних підприємств та інших суб'єктів господарства з державних і банківських кредитів¹⁴. Обов'язок повертати борги є юридичною категорією. І яким би не було економічне обґрунтування кредиту, без обов'язку повернення кредит не може бути¹⁵. Тому поверненість і строковість є обов'язковими елементами правової конструкції кредиту.

Незалежно від форми надання кредиту об'єктом кредитних правовідносин слід вважати грошові кошти, що надаються позичальникові для виконання певних майнових зобов'язань. Дана характерна ознака кредитних зобов'язань відмежовує їх від зобов'язань, які виникають на підставі договорів позики, об'єктом яких можуть виступати як гроші, так і майно¹⁶.

Право позичальника користуватися наданими у кредит коштами безпосередньо пов'язане і невідокремлюване від права розпоряджатися ними – інакше воно не має жодного практичного застосування¹⁷. Відомий німецький вчений В. Лексис стверджував, що надані в кредит кошти повинні перейти у власність позичальника. Тільки в цьому разі забезпечується відмінність кредиту від найму чи інших правовідносин, не пов'язаних з переходом права власності на їх об'єкт¹⁸. Перехід коштів, що надаються в кредит, у власність позичальника є характерною ознакою кредитних правовідносин.

Особливість наділення позичальника додатковою платоспроможністю полягає у необхідності компенсації кредиторів її вартості через певний строк. Надання кредиту можна розцінювати як акт купівлі-продажу грошей за умови платежу позичальника за них у майбутньому¹⁹. Позичена вартість може розраховуватись як сума наданих у кредит грошей плюс винагорода кредитора у вигляді відсотків. Питання щодо обов'язкової умови платності кредиту у юридичній літературі є дискусійним. Зокрема, Ю. О. Шишкін підкреслює, що лише строковість і повернення є двома істотними ознаками кредитних правовідносин²⁰. Однак безоплатність кредиту суперечить ринковим засадам функціонування сучасної економічної системи і, на наш погляд, у контексті господарської діяльності умова платності повинна розглядатися як обов'язкова ознака кредиту. Слід зазначити, що національне законодавство таку «обов'язковість» чітко закріплює в наступних положеннях. Відповідно до визначення кредитного договору за ст. 1054 Цивільного кодексу, змістовного наповнення кредитного договору за ст. 345 Господарського кодексу України, визначення банківського кредиту за ст. 1 Закону України «Про банки і банківську діяльність» тощо законодавець визначає сплату відсотків як обов'язків елемент кредитних відносин. Відповідно до положень ст. 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність» надання безвідсоткових кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків²¹. З чого випливає, що обов'язковість сплати відсотків є загальною нормою.

Отже, до сутнісних ознак кредитних відносин належать: 1) грошовий характер; 2) поверненість; 3) строковість; 4) перехід права власності на предмет договору; 5) оплатність послуги.

Для кредитних відносин притаманний особливий суб'єктивний склад. Згідно зі ст. 345 Господарського кодексу України «кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі»²², відповідно до якого «банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти»²³. В даному визначенні законодавець в суб'єктному складі вказує: «банк чи інша фінансова установа».

Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки тощо²⁴. Тобто, банки відносять до категорії «фінансова установа». Основна вимога до суб'єктного складу кредитодавця в міжнародних приватноправових кредитних відносинах – мати відповідні ліцензії на фінансові операції з валютою згідно з положенням НБУ «Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті нерезидентам»²⁵.

Таким чином, міжнародним приватноправовим кредитним відносинам притаманні такі характерні ознаки: 1) приватноправовий характер; 2) наявність іноземного елемента; 3) об'єктом зобов'язань виступають грошові кошти; 4) перехід права власності на об'єкт договору; 5) строковість; 6) поверненість; 7) особливий суб'єктний склад (кредитодавцем може бути тільки фінансова установа, яка має право на здійснення кредитування транскордонного характеру); 8) оплатність послуги (сплата відсотків за кредитним договором є обов'язковою).

З урахуванням положень національного законодавства в сфері кредиту та вказаних особливостей і сутнісних ознак міжнародних приватноправових кредитних відносин пропонуємо наступне формулювання їх визначення. Міжнародні приватноправові кредитні відносини – це відносини з іноземним елементом, що здійснюються на підставі зовнішньоекономічного кредитного договору у письмовій формі між кредитором і позичальником з різним юрисдикційним підпорядкуванням, відповідно до якого фінансова установа, яка має право надавати кредитні кошти в іноземній валюті, зобов'язується надати грошові кошти позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити відсотки.

У результаті аналізу положень Закону України «Про міжнародне приватне право» щодо визначення іноземного елемента в правовідносинах, та враховуючи новітні підходи в наукових доктринах і міжнародних актах щодо надання пріоритету місцю розташування юридичної особи порівняно з місцем реєстрації при

з'ясуванні наявності іноземного елемента у правовідносинах, пропонуємо доповнити ст. 1 Закону положенням: «місце знаходження комерційного підприємства, через яке за умовами договору повинно відбуватися виконання зобов'язань на території іноземної держави або перетинання кордону об'єктом договору».

- ¹ Андріанов М. В. Засоби та правовий режим забезпечення кредитних зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук / М. В. Андріанов. – К., 2006. – 206 с. – С. 160.
- ² Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 32. – Ст. 422.
- ³ Міжнародне приватне право : навч. посіб. / за ред. С. Г. Кузьменка. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 6.
- ⁴ Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 32. – Ст. 422.
- ⁵ Бендевский Т. Международное частное право : учеб. / Т. Бендевский; пер. с македон. – М. : Статут, 2005. – 446 с. – С. 11.
- ⁶ Звеков В. П. Коллизии законов в международном частном праве / В. П. Звеков. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 416 с. – С. 23.
- ⁷ Белоглазев А. И. Европейское международное частное право – договорные связи и обязательства : [в 2 т.] / А. И. Белоглазев. – К. : Таксон, 2010. – Т. 1. – 1576 с. – С. 169.
- ⁸ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – С. 438. – Ст. 1171, код акту 35973/2006.
- ⁹ Діковська І. А. Принципи правового регулювання міжнародних приватних договірних зобов'язань: теоретичні та практичні аспекти : дис. ... докт. юрид. наук / І. А. Діковська. – К., 2014. – 546 с. – С. 40.
- ¹⁰ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144. – Ст. 345.
- ¹¹ Дыдынский Ф. Латинско-русский словарь: к источникам римского права / Ф. Дыдынский. – Варшава, 1890. – 571 с. – С. 119.
- ¹² Деньги, кредит, банки / О. И. Лаврушин, М. М. Ямпольский, Ю. П. Савинский и др. ; под ред. проф. О. И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 464 с. – С. 185.
- ¹³ Рябко Л. Г. Правовое регулирование кредитных отношений по законодательству Украины : дисс. ... канд. юрид. наук / Л. Г. Рябко. – Одесса, 2001. – 215 с. – С. 37.
- ¹⁴ О компенсации денежных потерь сельскохозяйственным товаропроизводителям и банкам : Указ Президента Украины от 3 апреля 1992 г. № 208/92 // Урядовий кур'єр. – 1992. – № 15.
- ¹⁵ Кузьмин В. Ф. Расчетные и кредитные отношения в промышленности / В. Ф. Кузьмин. – М., 1975. – 200 с. – С. 7.
- ¹⁶ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 18, 19–20, 40–44. – Ст. 356. – Ст. 1046, 1054.
- ¹⁷ Шемшученко Г. Ю. Фінансово-правові аспекти регулювання банківського кредитування : дис. ... канд. юрид. наук / Г. Ю. Шемшученко. – К., 2005. – 202 с. – С. 19.
- ¹⁸ Лексис В. Кредит и банки / В. Лексис. – М. : Перспектива, 1994. – 118 с. – С. 6.
- ¹⁹ Хозяйственное право : учеб. / под ред. В. К. Мамутова. – К. : Юриком Інтер, 2002. – 912 с. – С. 615.
- ²⁰ Шишкин Ю. А. Кредитные правоотношения и финансовые ресурсы государственных предприятий : автореф. ... канд. юрид. наук / Ю. А. Шишкин. – М. : Ин-т народного хозяйства, 1973. – 22 с. – С. 7.
- ²¹ Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5–6. – Ст. 30. – Ст. 49.
- ²² Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144. – Ст. 235.
- ²³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 18, 19–20, 40–44. – Ст. 356. – Ст. 1054.
- ²⁴ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 1. – Ст. 1. – Ст. 1.
- ²⁵ Про затвердження Положення про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті нерезидентам : постанова Національного банку України від 17 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 29. – С. 85. – Ст. 1963, код акту 29519/2004.

Резюме

Вайцеховська О. Р., Руденко О. В. Правова характеристика міжнародних приватноправових кредитних відносин.

Стаття присвячена дослідженню особливостей кредитних відносин, які ускладнені іноземним елементом. Автором аналізуються національне законодавство, міжнародні конвенції та доктринальні підходи в науці міжнародного приватного права щодо визначення іноземного елемента в договірних відносинах, включаючи кредитні. Розкривається зміст поняття «міжнародні приватноправові кредитні відносини» та визначається сукупність характерних ознак цієї групи відносин в міжнародному приватному праві.

Ключові слова: міжнародні приватноправові кредитні відносини, іноземний елемент.

Резюме

Вайцеховская О. Р., Руденко О. В. Правовая характеристика международных частноправовых кредитных отношений.

Статья посвящена исследованию особенностей кредитных отношений с иностранным элементом. Автором анализируются нормы национального законодательства, международных конвенций и доктринальные подходы в науке международного частного права об определении наличия иностранного элемента в договорных отношениях, включая кредитные. Раскрывается значение понятия «международные частноправовые кредитные отношения». Исследуются характерные признаки международных частноправовых кредитных отношений как отдельной группы отношений в международном частном праве.

Ключевые слова: международные частноправовые кредитные отношения, иностранный элемент.

Summary

Vaitsekhovska O., Rudenko R. Legal characteristics of the international private credit relations.

The article is devoted to features of the credit relations complicated by a foreign element. The author analyzes the national legislation, international conventions and doctrinal approach to the science of international private law concerning definition of foreign element in the contractual relationship, including credit. The concept of “the international private credit relations” and is determined by the combination of characteristics of this group of relations in private international law.

Key words: the international private credit relations, foreign element.

УДК 342.7

Д. М. ГАНБАРОВ

*Дашгын Меджид оглы Ганбаров, доктор фило-
софии по праву, Бакинский государственный уни-
верситет*

МЕСТО ПРАВА НА ОБЪЕДИНЕНИЕ В СИСТЕМЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Введение

Дошедшие до нас права человека прошли долгий путь развития и становления. Несмотря на то, что решающий период в становлении человеческих прав приходится на XVII–XVIII вв., во время буржуазных революций, их корни идут из глубокой древности. Считается, что сама идея обладания человека нерушимыми правами и свободами возникла со становлением человеческого общества. Определение, обеспечение и защита прав и свобод человека являются основой конституционализма. Не случайно, что само создание такого важного политико-правового документа, как конституция, изначально преследовала цель обеспечения и защиты основных прав и свобод человека от всех форм произвола и бесчинства. Имидж каждого государства формируется на основе его отношения к правам человека и состоянию прав человека в этом государстве. Демократия и права человека являются взаимозависимыми. Только демократическая среда может быть гарантом обеспечения прав человека. Вместе с тем, только гарантия обеспечения прав человека может обусловить само существование демократии. Говоря о правах человека, понимаются этические и правовые акты, которые во взаимосвязи с государством, играют важную роль в становлении общества. Говоря о правах человека, необходимо отметить, что обеспечение прав человека осуществляется за счет ограничения государственной власти. Однако государства не хотят ограничивать свою власть в пользу обеспечения прав человека.

Основное внимание исследователи уделяют выявлению места права на объединение в системе конституционных прав. Существует достаточно оснований, чтобы утверждать тот факт, что право на объединение занимает центральное положение в системе конституционных прав. Конституции почти всех государств направлены на обеспечение прав и свобод человека. Данный аргумент в точности определяет место права на объединение в системе конституционных прав, поскольку одним из основных прав каждого человека является право на объединение. В правовом государстве создается вся необходимая среда для полного обеспечения прав и свобод человека и гражданина.

Нормативно-правовые основы человеческих прав и свобод

Защита прав и свобод человека занимает основное место в Конституции Азербайджанской Республики. Обеспечение прав человека, являющееся составной частью демократических процессов, протекающих в стране, всегда было в центре внимания государства. Эти права, вместе с реальным повседневным обеспечением, находят свое место в нормативно-правовых актах. Азербайджан с целью повышения эффективности проводимых мероприятий в сфере защиты прав человека на конкретном этапе развития разработал Государственную Программу. Согласно Конституции Азербайджана, «Ни одно положение Конституции Азербайджанской Республики и настоящего Конституционного Закона не может истолковываться или пониматься государственными органами, организациями или отдельными лицами как положение, создающее правовую основу для деятельности или действий, направленных на ликвидацию прав и свобод человека и гражданина или ограничение их в большей степени, чем предусмотрено Конституцией Азербайджанской Республики и настоящим Конституционным Законом». Все это доказывает, что в Азербайджанской Республике созданы и развиваются конституционные основы обеспечения прав и свобод человека. Принятие Конституции Азербайджанской Республики в 1995 г., провозглашающей защиту прав и свобод человека высшей целью государства, создало основу для модернизации политической системы и формирования демократических институтов. Дополнения и поправки, внесенные в Конституцию путем проведения референдумов в 2002 и 2009 гг., были направлены на лучшее обеспечение прав и свобод человека, поднятие уровня жизни населения и развитие демократии в стране.